

## Bárdos Lajos

az „Éneklő Magyarország” szolgálatában

Kodály Zoltán nemzetnevelő programjának megvalósítására egy embernyi élet kevés, a munka nagy részét tanítványainak, követőinek kellett és kell ma is elvégeznie. Bárdos Lajos Kodály növendéke volt a Zeneakadémián, s az ő tanítványa maradt a szó legmagasabb rendű értelmében egész életében. Úgy maradt Kodály-tanítvány, hogy egy gazdag és szuverén egyéniség, és rendkívüli tehetség erejével bontotta ki a tőle kapott ösztönzéseket. A magyar zeneélet nagyon sokat köszönhet annak a bámulatos sokoldalú és mélyreható munkásságnak, melyet Bárdos Lajos, mint zeneszerző, pedagógus, karnagy, szervező stb. végzett, mindegyik munkakörében rendkívüli tehetséggel, képzettséggel, és eredménnyel. A kodályi álmot és törekvést, az „Éneklő Magyarország” megvalósulásáért aligha tett bárki többet, mint Bárdos Lajos.

Gyümölcstermő, tanúságtevő, teljes életet élő ember volt. Újabb kori zenetörténetünk egyik leggazdagabb, legtermékenyebb, legsokoldalúbb életműve az övé. Így emlékezik róla Szokolay S: Külsőségek nélkül, a nemzet napszámosaként tette a dolgát. Szolgálattevő küldetését szerény méltósággal, tennivalóit rendíthetetlen szorgossággal és kiapadhatatlan erővel vitte véghez. Belső hittől parázslott élete. Tudta kézen fogva vezetni akár a legkisebbeket is. Hú volt a kevésben („kis apró dolgokban”) ez tette nemzetnevelő óriássá. Hihetetlen energiával vállalta az új magyar zenekultúra útjának kikövezését, a kóruskultúra felemelését, egy ország megénekelését, a kodályi terv megvalósítását.

### A kezdetek

1920-ban került a Zeneakadémia zeneszerzés szakára (Kodály ekkor még szilenciumra volt ítélve), ezért Siklós Albertnél végezte az 1. évet, aki kiváló alapossággal tanította az összhangzattant. A következő évben Kodály visszamehetett tanítani, elfelezték a Siklós – növendékeket, és Bárdos a Kodály- osztályba került (amit élete meghatározó, nagy szerencsésének tartott.). Kodály teljesen új szemléletet hozott a zeneszerzés tanításába. Elve volt, hogy a növendékek maguk jöjjenek rá a legjobb megoldásra, tehát nem azt mondta, hogy „itt ezt a hangot, vagy dallamot cserélje ki egy másikra”, hanem inkább azt mondta: „gondolkodjon el, én azt hiszem maga ezt meg tudja jobban is csinálni; nézze meg ezt a kódot, elmélkedjen el rajta, és legközelebb mutassa meg, mire jutott”. Tehát rávilágított arra, hogy mi a rossz, de nem javasolt helyette valamit, hanem a jobb megoldás keresését a növendékekre bízta. Így a növendékek arra szoktak rá, hogy alaposan utánamenjenek a dolgoknak, utána lapozgassanak a nagy mesterek műveiben. Megkövetelte a szakadatlan kutatómunkát, széleskörű anyagismerettel halmozta el növendékeit Palestrinától egészen a legújabb időkig.

Néha felszólította őket, „nézzék meg, hogy Bach ezeket a harmóniakat hogy fűzi a koráljaiban”. És akkor a növendékek átnéztek több mint 300 Bach-korált egyik óráról a másikra, kutatván efféle fordulatok után. Tehát óriási munkára tudta ösztönözni növendékeit néhány szavával. Nagyon keveset beszélt, és mindegyik növendéke azon csodálkozott utólag, hogyan lehet, hogy annyit tanultak Kodálytól, amikor ő olyan keveset szólt. Csak hát minden szavának volt jelentősége, súlya és ösztökélő hatása.

Kodály így ír tanítványáról, Bárdosról: Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Seiber Mátyás és Szelényi István az iskolai követelményeket jóval meghaladó mesterségbeli tudásra tettek szert. Aztán később: „A mesterségtudásban előljárók, a klasszikus mesterművek legélesebb megfigyelői, a szentkönyvek legjobb

ismerői voltak egyúttal a népzene iránt legfogékonyabbak. A jobb európaiak voltak egyben a legjobb magyarok. A magyar zene újjáépítőinek....névsorába, hiszem, belekerül néhány név a tizenháromból.” (13 fiatal zeneszerző)

„Nekünk nemcsak európai, hanem egyben magyar zenészeket kell nevelnünk. Ezért a magunk külön zenei szentkönyvét is meg kell ismerniök és

magukba szívniök. Értem (ez alatt) a régi népzene kincseit. A magyar zeneéletet....át meg át kellene itatni a népzenevel.” Nézzük, mit tett Bárdos ezen a vonalon?

Bárdos és a népzene kapcsolata

Kodály 21-ben, amikor Bartókkal készült az Erdélyi Magyar Népdalok c. gyűjtemény kiadására, tanítványainak odaadta a kefelevonatokat korrigálásra, ellenőrzésre. Így Bárdos is kapott vagy 30-40 csodálatos erdélyi magyarnépdalt, és tulajdonképpen ez volt az első igazán mély találkozása a magyar népdallal. Énekelt ő a katonaságnál is népdalokat, vagy komponált katonadalokat, de most megérezte a különbséget, ráértett arra az őserőre, tisztaságra, őszinteségre, ami ezekben a dalokban van. Most közvetlen közletről tanulmányozhatta ezeket a népdalokat, és pl. a „Te túl rózsám” élete végéig egyik nagy kedvence maradt. Óriási felfedezés, reveláció volt, hogy ilyen értékek, kincsek vannak a magyar népdalanyagban, s talán innen kezdve vált vérévé az a szándék, hogy ezt a kincset minél mélyebben és minél igazabban kell átadni mindenkinek, aki ezt még nem kapta meg, és terjeszteni kell minél szélesebb körben. Ezen a vonalon rengeteget tett. Hogyan? Legalább négyféle módon.

/A hangjával; fantasztikus elemzéseivel; kiadványokkal; kompozíciókkal./

- Az volt a csodálatos adottsága, hogy úgy tudott népdalt énekelni, hogy az élményszerűen hatott mindenkire. Mint a parasztember, akinek ott van éneke mögött az egész élete. Bárdos éneklése mögött is ott volt az a tartalom, fájdalom, öröm, ami egy falusi ember éneke mögött élt. Kodály csodálatos elméleti órákat tartott a Zeneakadémián. Sok tudást adott át, de népdalt nem énekelt. Bárdos óriási lehetősége volt, hogy azt az élményt, ami odakapcsol valakit a népdalhoz egy életre, és megszeretteti vele ezt az anyagot, tudta tolmácsolni.

- Sokszor tartott országsszerte előadásokat „Életet az énekbe” címmel, ahol mindig arra törekedett, hogy a népdal, - ami Kodály és növendékei munkájának köszönhetően az iskolai tankönyvekbe bekerült, de igazi élmény híján sokszor csak száraz, iskolai, magolnivaló tananyaggá silányult, - itt az előadásokon élővé váljon, intenzív erővel hasson.

- 24-ben, amikor megjelent Bartók: Magyar népdal c. kötete, már több gyűjtemény állt az érdeklődők rendelkezésére. De ezek nagy alakú könyvek voltak, amit az ember nem visz magával egy kirándulásra. Bárdos, Kertész Gyulával együtt rájött arra, hogy ha igazán el akarják terjeszteni a népdalt, kis zsebkönyvecskéket kell kiadni, ami értékes válogatást ad, s könnyen elterjeszthető, mert a fiatal egy kiránduláson a belső zsebébe tudja tenni. A 101 magyar népdal az első ilyen kiadvány. Előszavában Kodály így ír: „Énekelje a magyar gyermek idegen népek dalait, énekelje a maguk nyelvén. Így ismeri meg belőlük a népeket, így tanulja meg jobban a nyelvüket, amire eléggé nem igyekezhet... De előbb magunkat ismerjük meg, hogy el ne tévedjünk a világ rengetegében. Ha házat akarunk építeni, hogy ne ártson neki „szakadó eső, árvíz és fúvó szél”, kősziklára kell raknunk, nem homokra. A mi kősziklánk nem lehet más, mint az ősi magyar dal.” /Ezt aztán követte a Százsorszép; és egy sorozat./

- A népzene énekeltetése, elterjesztése vonalán az is óriási lépés volt, hogy Kodály és növendékei is, - köztük BL. talán a legszorgalmasabban, - elkezdtek olyan kórusműveket komponálni, melyeknek alapja a magyar népdal. Ezeken a népdalfeldolgozásokon keresztül az akkor lassan virágba szökkenő magyar kórusmozgalom sok-sok tagját érte el a magyar népdal élménye, s ezek a kórusművek – amiben Bárdos művészetét nem lehet eléggé méltányolni, – jó eszközei lettek a népdal megszerettetésének. A népdalnak a Kodályt követő generációk sorában aligha akad méltóbb és sikereesebb feldolgozója, mint Bárdos Lajos. Nagyszerű népdalrapszódái, a „Magos a rutafa”, a zongorakíséretes Menyecske, vagy a Csillagvirág, - hogy csak néhányat emeljek ki a sorból, - mind-mind megannyi remekmű. Kórusműveinek rendkívüli népszerűsége bizonyítja, hogy zeneszerzői munkássága nem csak alkotói tett volt, de pedagógiai remeklés is.

### A zeneszerző

Kórusműveinek nyelvezetét a kodályi példából formálja egyénivé, művészetének eszményképei a nagy tonális dallamkultúrák (a gregorián, a népzene, Palestrina...), amelyektől az emberi hang tiszteletét tanulja. A Palestrina-stílust Kodály Magyarországon, - de lehet, hogy a világon is, –elsőként tanította. Ezzel nemcsak azt érte el, hogy Palestrinát, mint a XVI. sz. egyik óriását s örökké fénylő csillagát megismerték a növendékek, hanem azt is, hogy a polyfóniának kristálytisza szigorú rendszere egy életre beleégett sok növendék lelkébe. Megfigyelhető Bárdos műveiben, még a könnyed, vidám művekben is, hogy ott is van polyfónia. Több mint 600 kórusművet írt, s arra törekedett, hogy minden szólam jól énekelhető és szép legyen, és hogy örömet okozzon. (Ma sem lenne fölösleges cél!) Mindez Palestrina alapos tanulmányozásából fakadt. Költői világa a szépség, a jóság, az igazság harmóniájában fonódott össze. De képes volt a kor szorongásait is megszólaltatni, döbbenetes erejű látomásokban, mint a Libera me – ben, vagy az új magyar kórusművészet egyik remekében, az A nyúl éneke c. művében.

Bár művésze nem tündökölni akart, hanem inkább használni, ahogy ő fogalmazza: „etűdanyagot (akartam) írni a Jánosbogárkától a Mátrai képekig”, mégis, művei közül nem egy XX. századi zenénk klasszikus, maradandó értékű kompozíciója. Élete során azt, amit tett, - s nagyon sokat és nagyon sokfélét tett -, a született, elkötelezett, az ízig-vérig tanár lelkületével végezte. Nem csoda hát, hogy a nagyok kórusa mellett a kicsinyek kórusára is volt gondja és energiája.

Kodály évekig függesztette fel nagy művek komponálását azért, hogy a kicsinyek számára írjon. Bárdos: „Kicsinyek kórusa” ciklusa és könnyen énekelhető kis kórusai a gyerekek számára mind - mind folytatói e kodályi céloknak.

„Énekelje a magyar fiú idegen népek dalait” – írja Kodály a 101 népdal előszavában. Bárdos: „Európa peremén” sorozata, vagy a „Négy földrész dalai” mind–mind továbbhaladás a Kodály kijelölte úton.

Ő is, - mint Kodály – magyar költők egész sorának verseire írt kórusművet, teljes érzelmi gazdagsággal keltve életre a költői szavakat, gondolatokat.

Ő maga mindig szolgálni akart. 1925–ben, amikor Kodály 13 növendéke diplomázott a Zeneakadémián, az egyik újság kritikusa megtámadta őket: „szellemi kútmérgezést, nemzetárulást” emlegetett. Kodály ekkor megvédte növendékeit, és azt mondta: „talán nincs (a növendékek) között új utakra vezető lángész, de a csillagos ég is homályos volna, ha csak az elsőrendű csillagok világítanák meg.” Bárdos mindig úgy tekintette, hogy ő egyike azoknak a csillagocskáknak Kodály és Bartók hatalmas fénye mellett, akik segítenek az égboltot szebbé, világosabbá tenni. Soha nem próbálta magát melléjük helyezni, még akkor sem, amikor az 50–es, 60–as években a statisztikák azt mutatták, hogy az ő műveit

éneklik a legtöbbet Magyarországon. Akkor sem tudta azt magáról, hogy „na most már fölnőttem a két óriás mellé”, hanem mindig szolgálni akart adottságai szerint. Tanított, élményt adott, műveket írt, új utakat tört a zenetudomány, főleg a zenei elemzések terén, (sikerrel), de mindig tudta, hogy két nagy csillag világít a magyar zene egén, s ő megpróbál minden erejével azon dolgozni, hogy Kodály eszméi, így pl. az „Éneklő Magyarország” terve valóra válhasson. Kifogyhatatlan energiával, szorgalommal és zsenialitással látta el a zeneszerző, akórusvezető, a szerkesztő, a tanár, a kiadó, a népművelő, a tudós feladatkörét.

A zenetudomány

területén, a zenei cikkek, könyvek írása terén is az indíttatást Kodálytól kapta: „Nézzenek utána ennek-annak” – ezek a mondatok olykor hatalmas kutatómunkákra ösztökélték a növendékeket, s Bárdos ezen a vonalon a legtovább tudott menni. A kodályi indító szikra beindította azt a motort, ami ilyenkor hatalmas eredményeket ért el. Zenei írásainak kb. ¼-e Kodály művészetével foglalkozik. (A 333 énekgyakorlat formavilága; Sajtóhibák a Kodály – kórusokban; Kodály és a hexameter; Kodály pentaton harmóniái; Kodály omega hangzataiból; Heptatónia secunda...) Egy életen át igyekezett visszaadni mesterének, amit tőle kapott, és igyekezett továbbhaladni a kijelölt úton. Előadásai Kodály neve nélkül nem hangoztak el.

A zenei analízis területén új utakat tört. Ebben a következő elv vezette: Ne azt nézzük, mit írnak egy szerzőről mások. Olvassuk a szerző műveit, s aztán nézzük, mi igaz abból, amit mások írnak, s mi ítélendő meg másként. Mindig az adott zenei anyag elemzése után szűrte le tanulságokat, s soha nem vette át azt, amit mások - talán nem eléggé alaposan – megállapítottak. A zenei anyag tisztelete, szeretete, kutatása, analizálása, az elemek szintetizálása terén hihetetlen adottságai voltak, s nagyon messze tudott menni. Talán senki sem csinált olyat a világon, hogy egy Bach chacont vagy 8 alkalommal elemezett zeneszerzős hallgatóknak. Nagyon mélyre tudott hatolni az anyagban, rengeteg összefüggést látott, figyelt meg, annyira tudta a rendszert észrevenni az elemekben, s aztán az elemeket újra összerakni, s a rendjüket megmutatni, hogy az páratlan volt. Amikor a Zenetudományi tanszakra rájöttek arra, hogy kell egy olyan tantárgy, amelyik a zenei analízisre épül, s a zenével mélyrehatóan foglalkozik, akkor Kodály ajánlotta Bárdos Lajost ennek tanítására.

Tantárgyai nagy részének anyagát (modális és romantikus összhangzattan, a legújabb kor zeneelmélete stb.) maga dolgozta ki és tanította elsőnek Magyarországon.

Új tantárgyat hozott létre: a zenei prozódiaét.

Egyszerre tudott a zene fellegráinak, ugyanakkor a népiskoláknak is tanítója lenni. „Száll az ének címmel” énekkönyvet is készített 4 évfolyamra, Hangzatgyakorló sorozatának sajnos csak 2 kötete készült el.

Aki nála tanult, óráinak lélekbemarkoló élményét egy életen át őrzi. A legendás „Bárdos órák” hallgatói, leendő énektanárok, karvezetők, zenetudósok, mélyen megalapozott tudást és ihletett zenei nevelést kaptak tőle.

Amikor valamiről könyvet írt, rendkívüli alaposág jellemezte. Pl. Liszt Ferenc a jövő zenésze c. könyvéhez természetesen Liszt összes művét végigtanulmányozta. Daróci Bárdos Tamás mesélte, hogy esténként még néhány átnézni való partitúrát, kottát vitt magával az ágyba és bármihez talált példát, azonnal följegyezte.

Kodály nemzetnevelő programját nemcsak tudósként, tanárként dolgozta ki, hanem előadóművészként, zenét felragyogtató karnagyként is.

A karmester, előadóművész, kórusnevelő

Dirigálása rendkívüli volt, telve kifejező erővel. Kodály–műveket talán senki nem tudott úgy vezényelni, mint ő. Kodály, aki nehezen dicsért, s inkább a hibákra világított rá, mondott ilyeneket, hogy: „no ezt még senkitől sem hallottam így”. Sajnos felvételeit szinte mind elégették, s alig maradt hangzó tanúja 4 évtizedes, gigantikus kórusnevelő és előadóművész teljesítményének. (Cecília kórus, Palestrina kórus, Budapesti kórus, Mátyás templom kórusa.)

„A vezénylésbe adtam a legtöbbet igazi énemből...Ott éltem a zenét” – vallotta.

Valami hihetetlen élményt adó belső tűz és gyújtó erő volt mágikus kisugárzású dirigálásában, égett belülről, s izzott benne a zene, s ez aztán azt eredményezte, hogy viszonylag korán abba is kellett hagynia a vezénylést, mert a szíve nem bírta ezt a feszültséget. Volt, hogy egy Kodály mű csúcspontján szívrohamot kapott, s ülve fejezte be a vezénylést, s utána kórházba került.

Sodró, magával ragadó egyéniség volt. Bármikor képes volt meghatni, megrendíteni, fellelkesíteni, humorával oldani, vagy megnevettetni. Olyan hőfokot árasztott maga körül, olyan sugárzó lendületet, amely a mégoly nehéz kóruspróbákön is mindig magával tudta ragadni a vele muzsikálókat. Keze alatt énekelni, hihetetlen lelki és zenei élményt jelentett. Sztravinszkij bemutató, Beethoven mise, vagy a „Non confundar in aeternum”. Azok a csúcok, amiket itt Kodály megalkotott, és Bárdos felépített, az egekig tudták emelni az énekeseket és a hallgatókat egyaránt. Azt, hogy énekelni jó, azt egy életre meg lehetett tőle tanulni.

A magyar kórusélet mozgatója, a szervező

A Magyar Kórus és az Éneklő ifjúság

- Segíteni a karvezetők munkáját, ellátni az országot értékes énekelnivalóval, - erre hozták létre Bárdos Lajos és munkatársai (Kertész Gyula, Ádám Jenő, Kerényi György) a Magyar Kórus folyóiratot és kottakiadót. Kodály hamar meglátta azt – hisz mindent meglátott, észrevett, - hogy a Magyar Kórus által kiadott művek pillanatok alatt eljutnak az ország különböző csücskeibe, ezért Kodály szinte minden művét a Magyar Kórusnak adta át. Nagyszerű terjesztői hálózata volt, olcsó, megfizethető áraik voltak, s Sopronkőhidától Nyírcsahóig 2-3 hét alatt eljutottak a művek. Kiadványai színvonalasak voltak. Több száz szerző 2000 művét jelentette meg! A kodályi célkitűzésnek, hogy „vigyük közelebb az európai értékeket, a zene nagy alkotásait a magyar néphez” Bárdos szintén nagy munkása volt. A legnagyobb értékeket a legegyszerűbb emberekhez is el akarta vinni!

Josquin Bárdos fedezte fel Magyarország számára. Zenei könyvtárakat bújva találkozott Josquin el nem évülő művészetével, s ő adta ki ill. terjesztette el az országban a Josquin műveket, valamint régi szerzők sok-sok remekművét is. A kodályi szikra, íme, ismét lánggra lobbant, és csodálatos tűzzé lett.

Sok jelentős kórusgyűjteményt vagy Bartók Egneműkarait is a Magyar Kórus adta ki. Hallatlan jelentősége volt BL. és munkatársai munkájának. Rengeteget tettek az Éneklő Magyarorszáért ezen a téren is.

A Magyar Kórus egyértelműen és megalkuvás nélkül a jobbat, értékesebbet, hitelesebbet, nemesebbet akarta elterjeszteni, templomokban, iskolákban, kórusokban, az egész magyar zenei közéletben. Nem

meglévő ízléshez igazodott, hanem maga alakított ízlést. A cél: a minőség jegyében történő zenei – szellemi megújulás, és egy ország megénekeltetése volt.

Fő területe a kórusélet megújítása. Egyrészt a repertoár átalakítása (értéktelen helyett a reneszánsz vokál-polyfónia nagyjainak felkarolása, valamint új kompozíciók mecénálása); másrészt az egyre elevebb és kiterjedtebb kórusmozgalom fáradhatatlan lelkesítése (kórusok számának növelése; szakmai színvonal emelése; a kórusok önbizalmának fokozása; kórusünnepek rendezése;). Eszközei: kiadványok, megmozdulások, a kórusvezetőkkel és tagokkal való kapcsolat kialakítása. Óriási eredménnyel! Tanárok, karvezetők, kántorok szavait tudta megmozgatni, lelkesíteni, egységbe tömöríteni. A kórusok új szellemmel telítődtek és általánossá lett a többre törekvés.

- A másik, - kodályi célt megvalósító – mozgalom, melynek ihletője, és

motorja volt: az Éneklő Ifjúság volt. Az Éneklő Ifjúság gondolatának egyik serkentője volt Kodály akkoriban készült két gyermekkara, (amiből az egyik vegyeskarrá is átíratott) a Villó és a Túrót eszik a cigány. Szólaljanak meg ezek a művek minél több gyermekkar ajkán, s esetleg, mint összkar egy hatalmas létszámú ifjúsági kórus ajkán is. Ez volt az egyik elindítója ennek a nagyhatású mozgalomnak, az „Éneklő Ifjúság” – nak. A cél: jó művek, jó műsorok, a nép egybeéneklése. Ehhez találtak egy kánont, Gebhardi: „Glória szálljon a mennybe fel” kezdetű kánonját, ami aztán az „Éneklő ifjúság” hangversenyek végén, mint összkar tette fel a koronát a koncertekre. Amikor Bárdos odaállt a kórusok elé a zárókánont elvezényelni, az mindig az ünnep csúcsa volt. Megadatott neki, hogy az első koncerten is, és 50 évvel később is eldirigálhatta. Végigkísérte támogatta, lelkesítette ezt a mozgalmat is.

De Ő volt az egyházi zene egyik éltetője is. Az Országos Magyar Cecília Egyesület elnökeként is, és rengeteg kórusművével is sokat tett a magyar egyházi kóruszenéért.

Egyéniségéből a jól végzett munkával kiküzdött belső egyensúly derűje és bölcsessége áradt. Mindig otthon volt azokban a mélységekben, ahonnan az erkölcsi tartás forrásai fakadnak. A lényéből áradó közvetlenség és szeretetteljes sugárzás mindenkit fölemelt, aki a közelébe került. A mai ember abban az ijedt aggodalomban él: Miről maradok le? Mi jut nekem? Ezért egész élete törtető hajszában telik. Bárdos lényéből ez sugárzott: Mit tudok adni? Nyugodt és kitartó munkája folyton gyümölcsözőtt, jutott belőle mindenkinek.

Kodály indításai szerint, eszméivel átítatva ment Bárdos a maga útján, rendíthetetlen hittel, hogy fáradhatatlanul szolgálja az „Éneklő Magyarország” megvalósulását és ebben talán a legtöbbet neki köszönhetünk.

Hűsége, szolgálatvállalása, hite mindannyiunk számára példa.